

PROFESINIŲ TECHNIKOS MOKYKLŲ MOKSLEIVIŲ SKAITYBOS MOTYVACIJA

BIRUTE MOCKIENE

Pastaraisiais metais, vykdant šalyje bendrojo lavinimo ir profesinių technikos mokyklų (PTM) reformą, pertvarkant liaudies ūkį intensyvaus vystymo kryptimi, keliama nauji, svarbūs kvalifikuotų darbininkų rengimo uždaviniai. Tobulinama PTM sistema, gvildenamos mokymo turinio, kompleksinio moksleivių auklėjimo problemos.

Mokslininkų dėmesys iki šiol daugiausia buvo kreipiamas į PTM moksleivių darbo ir poilsio tobulinimo, profesinio kryplingumo tyrimus. Pastaraisiais metais siekiama nuodugniai ištyrinėti moksleivių mokymosi motyvacijos dėsningumus¹, asmenybės veiklos motyvaciją². Vis dėlto motyvacija, kaip sudėtinga asmenybės savybių išraiška, kaip motyvų kaitos procesas, psichologų, pedagogų, sociologų nuomone, nėra pakankamai ištyrinėta.

Paauglių ir jaunuolių tyrimai parodė, kad iš kokybinių motyvacijos pakitimų galima spręsti apie asmenybės brandumą³.

Kaip teisingai teigia B. Lomovas, motyvacinę sferą reikia vertinti kaip procesą, vykstantį asmenybės viduje⁴. Mokslininkas siūlo pirmiausia tirti motyvacinės sferos struktūrą, įvairių motyvų gyvavimo trukmę, jų veiksmingumą, įsisąmoninimo lygmenį ir ypač motyvacijos determinantus, sąlygas, faktorius. Taip aiškinantis motyvaciją, galima nustatyti asmenybės veiklą reguliuojančias priežastis.

Pedagogams ir visiems kitiems, kam rūpi jaunosios kartos ugdymas, ypač svarbu žinoti reikšmingiausias priežastis, nuo kurių priklauso auklėjimo būdų ir priemonių veiksmingumas. Vieni tyrinėtojai teigia, kad asmenybės veiklą reguliuoja socialiniai (vertybės ir normos) ir dispoziciniai motyvacijos faktoriai⁵. Kiti pradiu tašku laiko asmenybės kryp-

¹ Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. — М.: Просвещение, 1983. — 95 с.; Формирование интереса к учению у школьников / Под ред. А. К. Марковой. — М.: Педагогика, 1986. — 190 с.

² Асеев В. Мотивация поведения и формирование личности. — М.: Мысль, 1976. — 158 с.; Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. — М.: Педагогика, 1986. — Т. 1—2.

³ Божович Л. Личность и ее формирование в детском возрасте: Психол. следование / АПН СССР. — М.: Просвещение, 1968. — 464 с.

⁴ Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. — М., 1984. — С. 205—206.

⁵ Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / Под ред. В. Ядова. — Л.: Наука, 1979. — 263 с.

tingumą, kuriame kristalizuojasi įsitikinimai, pažiūros, nuomonės, nuostatos ir kiti motyvacinės sferos komponentai⁶.

Siekiant numatyti paauglių ir jaunuolių motyvacijos, taip pat ir jų veiklos turtinimo būdus, svarbu, anot L. Božovič, pažinti motyvacijos turinį, struktūrą ir veikimo mechanizmą. Reikia išskelti motyvus, susijusius su moksleivų gyvenimo planais, jų ateitimi, pasaulėžiūra. Jaunuolio motyvacija apibūdinama ne kaip motyvų rinkinys, o kaip hierarchinė struktūra, tam tikra motyvacinių tendencijų sistema, kurią sudaro svarbiausi, visuomeniškai reikšmingiausi ir asmenybei vertingiausi motyvai. Vyresniojo mokyklinio amžiaus moksleivio motyvai ne tiesiogiai veikia asmenybės veiklą, o atsiranda siekiant tikslo, sąmoningai apsisprendus⁷.

Be to, kaip nurodo L. Jovaiša, „tik vidinių paskatų (poreikių, minčių, emocijų) ir motyvuojančios situacijos sąveika gimdo motyvaciją, o šioji — veiksmus ir veiklą“⁸.

Taigi tarp asmenybės veiklos ir motyvacijos yra ryšys, grindžiamas dialektine vienove. Pozityvi veiklos motyvacija padeda formuoti įgūdžius ir mokėjimus, o išlavėję įgūdžiai savo ruožtu garantuoja veiklos sėkmę ir palankią jos motyvaciją. Vadinasi, palanki skaitybos motyvacija yra svarbus skaitymo įgūdžių formavimo veiksnys, psichologinis pamatas išmokti skaityti.

Tačiau, kaip rodo mokyklų praktika, neretai moksleiviams kyla motyvacijos problemų, įgūdžių formavimo sunkumų, kurie silpnina arba ardo minėtąjį motyvacijos ir veiklos ryšį.

Kas lemia palankią moksleivių skaitybos motyvaciją? Kokie PTM moksleivii, kaip skaitytojų, savimonės bruožai ugdytini? Manytume, kad šie klausimai neramina visus, kam rūpi brandaus skaitytojo ugdymas.

Siame straipsnyje bandoma aptarti kai kuriuos PTM moksleivių veiklos reikšmingumo vertinimus (rodančius poreikio susiformavimą), asmenines problemas ir kliūtis, trukdančias skaitybai.

Duomenis apie PTM moksleivių skaitybą rinkome apklausos būdu — naudodami specialias anketas, iš pokalbių ir stebėjimų. Anketos klausimams, galimiems atsakymams, jų išdėstymui, o drauge ir reprezentatyvios moksleivių atrankos pagrindams patikslinti buvo organizuotas žvalgomasis tyrimas.

Moksleivių grupės buvo atrinktos atsižvelgiant į PTM įkūrimo datas, regioną, moksleivių skaičių, specialybes, mokyklų bibliotekų fondų būklę, moksleivių lytį. Tyrimo metu apklausta tūkstantis moksleivių, trys šimtai pedagogų iš septynių respublikos vidurinių PTM: Kauno 3-osios, Vilniaus 10-osios, Vilniaus 26-osios, Kėdainių 27-osios, Šiaulių 29-osios, Elektrėnų 39-osios, Šiaulių 43-osios. Be to, moksleivių skaitybos motyvacijai analizuoti praverė PTM bibliotekų darbuotojų pasisakymai bei medžiaga, sukaupta dirbant PTM moksleivių darbo ir poilsio stovykloje Kulautuvoje 1986 metų vasarą. Šio darbo patirtį jau esame aprašę⁹.

⁶ Bendroji psichologija. — V., 1986. — P. 95—106.

⁷ Божович Л. Личность и ее формирование ... — С. 411.

⁸ Jovaiša L. Ugdymo gairės. — K., 1985. — P. 23—24.

⁹ Mockienė B. Skaitymo eksperimentas PTM moksleivių stovykloje // Bibliotekų darbas. — 1986. — Nr. 11. — P. 7—8.

Duomenys buvo apdoroti Vilniaus universiteto Skaičiavimo centre mašina ES-1060, naudojant Kalifornijos universiteto tyrimų programų paketą.

PTM moksleiviai apie skaitymą*

Moksleivių atsakymai („taip“, „ne“) parodė, kad daugiausia teigimų vertinimų atiteko nuomonėms, jog skaitymas „teikia žinių apie įvairius pasaulio ir visuomenės reiškis“ ir „padeda tobulinti dvasinį žmogaus pasaulį“. Nemažai pareiškė, jog skaitymas „padeda rasti bendrą kalbą su žmonėmis“. Šie trys teigiami, nors anketoje buvo pateikti ne iš eilės, kaip matyti, atsidūrė tarsi viename bloke. Jie išreiškia tris svarbius jaunuolio poreikius: 1) žinių, įspūdžių, 2) savęs pažinimo, tobulimo, saviaktualizacijos ir 3) bendravimo (1 lentelėje parodėme dažnai ir retai skaitančiųjų knygas nuomonių pasiskirstymą). Nereikšmingi atsakymų procentinės sudėties skirtumai rodo, kad šios nuomonės tipiškos visiems moksleiviams nepriklausomai nuo skaitytojo aktyvumo. Vos keletas moksleivių grafoje „Kitos nuomonės“ pateikė savo mintis, liudijančias apie ypatingą skaitymo vietą jų gyvenime, pavyzdžiui: „skaityti nuostabu“, „skaitymas padeda užmiršti kasdieninius rūpesčius“.

Naujų įspūdžių poreikis, savojo Aš pažinimas jaunuoliams ypač reikšmingas ieškant savo pozicijos, gyvenimo filosofijos. Kaip tik dėl to pedagogams ir tyrinėtojams gerai žinomi vyresniųjų klasių moksleivių užrašai, kuriuose fiksuojamos sentencijos, aforizmai, eilės ir kiti išminties krislai. Teko stebėti, su koku užsidegimu ir dėmesiu Kulautuvoje sto-

1 lentelė
PTM moksleivių nuomonių apie skaitymą pasiskirstymas (procentais)

Skaitymas	Nuolat skaitantieji knygas	Retai skaitantieji knygas
1. teikia žinių apie įvairius pasaulio ir visuomenės reiškis	83,6	82,6
2. padeda mokytis	59,9	61,8
3. nereikalinga ir varginanti veikla	7,3	13,0
4. padeda rasti bendrą kalbą su žmonėmis	80,0	81,2
5. padeda pelnyti aplinkinių pagarbą	54,8	50,2
6. reikšminga veikla, tačiau svarbu, kad nenukentėtų mokymasis, darbas	65,5	63,3
7. padeda tobulinti dvasinį žmogaus pasaulį	87,0	82,6
8. Kitos nuomonės	4,0	2,4

* Anketoje vartojome moksleiviams suprantamą sąvoką „skaitymas“. Čia turima galvoje skaitymo veikla, vadinasi, „skaityba“.

vyklavę skaitytojai perrašinėjo draugų užrašų mintis, kuriose, suprantama, verifikavo mokslievių samprotavimus, prieitas išvadas. Kai kurie šiuos užrašus išmoningai iliustruodavo.

Minėtos dominuojančios PTM mokslievių nuomonės apie skaitymą rodo, kad jaunuoliai pasirinko visuomeniškai vertingą požiūrį į šią veiklą. Vis dėlto šie teiginiai daugiausia tik išreiškia kognityvią motyvacijos ypatybę, tačiau neparodo motyvų veiksmingumo. L. Božovič teigia, kad jaunystės laikotarpiu ima dominuoti kaip tik veiksmingi, skatinantys motyvai¹⁰. Matyt, reikėtų specialiai iširti to veiksmingumo sąlygas.

Ketvirtą vietą pagal atsakymų skaičių užėmė nuomonė, jog skaitymas — „reikšminga veikla, tačiau svarbu, kad nenukentėtų mokymasis, darbas“. Tai rodo, kad 65,5% nuolat ir 63,3% retai skaitančiųjų knygas įsitikinę, jog yra reikšmingesnių užsiėmimų, kad pernelyg didelis dėmesys skaitymui gali trukdyti atlikti kitas mokslieviams svarbias priemones.

Bemaž toks pat atsakymų skaičius atiteko nuomonei, jog skaitoma literatūra „padeda mokytis“. Šią nuomonę pareiškė 59,9% dažnai skaitančiųjų ir 61,8% retai skaitančiųjų knygas.

Specialiu klausimu aiškinomės, kokia literatūra skaitoma mokantis. Paaikškėjo, kad vadovėlius visada skaito 31,3% mokslievių, užrašus — 53,9%, privalomą literatūrą — 15,7%, savarankiškai susirastą literatūrą — 18,7%, žinytus, žodynus, enciklopedinius leidinius — 6,1%. Kiti pasirinko nuomonę „kartais“: iš jų vadovėlius skaito 51,6%, užrašus — 47,6%, papildomą literatūrą — 51,1%, savarankiškai susirastą literatūrą — 40%, žinytus, enciklopedijas — 35,4% mokslievių.

Matyti, kad nuomonės apie mokymosi lektūrą pasiskirstė netolygiai. Išryškėjo nerimą kelianti tendencija, rodanti nepakankamą skaitymą mokymosi tikslais. Kaip nurodo K. Pukelis, priežastis ta, kad pusei vidurinių PTM mokslievių nesuformuotas teigiamas požiūris į mokymąsi¹¹. Kita vertus, labiau skatinamas domėjimasis gamybių mokymusi. Tam reikia siekti papildomų žinių, mokymosi tikslas — įgyti praktinio darbo įgūdžių paskaitų metu gautos informacijos pagrindu.

Šie specifiniai PTM mokslievių rengimo darbai uždaviniai ir mokymo proceso ypatumai, be abejonės, atsispindi ir jaunuolių lektūroje.

Statistinė atsakymų analizė parodė, kad grožinės literatūros reikšmingumo didžiausią vertę ima pateikė vidutiniškai apie 35% mokslievių, 40% mokslievių atsakė, jog grožinės literatūros skaitymas turi didelę reikšmę, 20% — nedidelę ir 5% — visiškai nereikšmingas (2 lentelė).

Technikos ir mokslo pažintinės literatūros skaitymas didelę reikšmę turėjo 50% Vilniaus 26-osios vidurinės PTM ir 18,9% Kauno 3-osios vidurinės PTM mokslievių. Iš Kėdaiių 27-osios vidurinės PTM mokslievių 27,7% respondentų nurodė, jog šios literatūros skaitymas labai reikšmingas.

Kitų mokyklų šis rodiklis buvo mažesnis. Pokalbiai ir dokumentų

¹⁰ **Божович Л.** Личность и ее формирование ... — С. 411.

¹¹ **Пукелис К.** Ryšys tarp vidurinės profesinės technikos mokyklos mokslievių požiūrio į mokymąsi ir jų visuomeninių politinių interesų // *Pedagogika*. — V., 1986. — T. 21. — P. 210—211.

analizė parodė, kad Vilniaus 26-osios vidurinės PTM ir Kėdainių 27-osios vidurinės PTM moksleiviai gali dalyvauti užklausinėje veikloje, susijusioje su technine kūryba. Tai iš dalies lemia teigiamos nuostatos skaityti techninę literatūrą formavimąsi.

Skaitytos tyrinėtojai teigia, kad paauglystės ir ankstyvosios jaunystės laikotarpiu didžiausią moksleivių lektūros dalį sudaro grožinė literatūra. Kaip patys moksleiviai vertina šios literatūros reikšmę? Paaikėjo, kad vaikinių ir merginų nuomonė labai skirtinga. Tik 28,6% vaikinių atsakė, jog grožinės literatūros skaitymas turi labai didelę reikšmę. Analogišką nuomonę pareiškė 42,2% merginų. Tuo tarpu techninės literatūros skaitymo didelę svarbą nurodė 26,4% vaikinių ir tik 12% merginų (3 lentelė). Trečdalis moksleivių pareiškė, jog labai reikšmingas periodikos skaitymas. Likusiųjų atsakymai buvo tokie: 42% pasirinko atsakymą „didelė reikšmė...“, 21% — „nedidelė“ ir 3% — „neturi jokios reikšmės“ (4 lentelė). Šie duomenys rodo aktyviosios vidurinių PTM skaitytojų dalies poziciją skaitybos atžvilgiu. Kiti moksleiviai išreiškė teigiamą, bet gana pasyvią arba nepatvarią poziciją. Dirbdami Kulautuvos stovykloje, pokalbių ir stebėjimo metu išsiaiškinome moksleivių poziciją skaitybos atžvilgiu. Anketų apklausos duomenys sutapo su stovyklautojų tyrimo duomenimis. Aktyvią, pasyvią, teigiamą, nepatvarią ir negatyvią nuomonę išsakė moksleiviai sudarė tapačias (procentinės sudėties) grupes. Pavyzdžiui, negatyvią poziciją skaitybos atžvilgiu išreiškė du procentai mokyklose atsakusių į anketą ir stovykloje gyvenusių moksleivių.

Savimonės formavimui daro įtaką skaitytojo statuso konkrečioje grupėje, mokykloje vertinimai. Anketoje buvo pateiktas teiginys: „skaitymas

2 lentelė

Grožinės literatūros skaitymo reikšmingumo vertinimas (procentais)

Lytis	Apklaustųjų skaičius	Grožinės literatūros skaitymo reikšmė				
		Labai didelė	Didelė	Nedidelė	Neturi jokios reikšmės	Neatsakė
Vaiki	483	28,6	42,1	22,9	3,6	2,9
Merginos	517	42,2	34,5	18,3	2,0	2,4

3 lentelė

Techninės ir mokslo pažintinės literatūros skaitymo reikšmingumo vertinimas (procentais)

Lytis	Techninės ir mokslo pažintinės literatūros skaitymo reikšmė				
	Labai didelė	Didelė	Nedidelė	Neturi jokios reikšmės	Neatsakė
Vaikiniai	26,4	45,7	19,7	3,6	5,0
Merginos	12,0	32,1	40,2	12,4	3,2

Periodikos skaitymo reikšmingumo vertinimas (procentais)

Lytis	Periodikos skaitymo reikšmė				
	Labai didelė	Didelė	Nedidelė	Neturi jokios reikšmės	Neatsakė
Vaikinai	30,7	45,7	16,4	1,4	5,7
Merginos	32,5	40,2	21,3	2,4	3,6

padeda įgyti aplinkinių autoritetą“ Šią nuomonę patvirtino pusė apklaustųjų (54,8% nuolat skaitančiųjų ir 50,2% retai skaitančiųjų — žr. 1 lentelę) Atsakymai parodė, kad likusieji moksleiviai įsitikinę, jog autoritetą tarp draugų ir kitų asmenų lemia tokios savybės, kaip draugiškumas, linksmumas arba geri kokios nors veiklos (sporto, mokymosi) rezultatai.

PTM kolektyvuose skaitytojo prestižas dar menkas. Jeigu moksleivio požiūris į veiklą nėra tvirtas ir to požiūrio nesustiprina ar teigiama linkme nepakeičia aplinkinių vertinimai, nuomonės, tai sunku tikėtis, kad susiformuos tvirta pozicija tos veiklos atžvilgiu. Skaitytojo prestižui įtvirtinti mokyklose gali turėti reikšmės ir pedagogų nuostatos. Tyrimo metu teko išgirsti gana kategoriškų tvirtinimų, jog moksleiviai „neskaito“, jog jie „turi dirbti, o ne knygas skaityti“ ir panašiai. Kaip parodė moksleivių atsakymai ir eksperimentinis tyrimas, tokios nuomonės neaitiną tikrovės. Negatyvios pozicijos skaitymo atžvilgiu moksleiviai sudaro mažumą. Taigi reikėtų sutikti su H. Kul (H. Kohl) išvada, jog viena iš reikšmingiausių negatyvios skaitybos motyvacijos formavimosi priežasčių yra netinkami santykiai mokyklose¹².

Skaitymo dažnumo vertinimas

Pasidomėjus PTM moksleivių skaitymo dažnumu, paaiškėjo, kad pusė apklaustųjų merginų ir dauguma vaikinių knygas skaito retai. Aktyviają skaitytojų grupę sudarė 37,9% vaikinių ir 48,6% merginų (5 lentelė).

5 lentelė

Knygų skaitymo dažnumo pasiskirstymas (procentais)

Lytis	Knygas skaito			
	Nuolat	Retai	Neskaito	Neatsakė
Vaičiai	37,9	56,4	4,3	1,4
Merginos	48,6	50,2	0,4	0,8

¹² Kohl H. Reading, how to. — London, 1978. — P. 146.

Periodikos skaitymo dažnumo vertinimai koreliavo su knygų skaitymo dažnumo vertinimais. Neskaitantys knygų nurodė, kad retai arba visai neskaityti periodikos. Dauguma moksleivių retai skaito laikraščius ir žurnalus. Apklausoje metu paaiškėjo, kad ne visi suprato patį terminą „periodika“. Jie prašydavo paaiškinti šią sąvoką.

Viena iš svarbiausių priežasčių, kodėl moksleiviai mažai skaito periodiką, — neįdomi joje skelbiama medžiaga. Pokalbių metu jaunuoliai paaiškino, ką jie renkasi skaityti. Tai straipsniai jaunimo tematika, politinformacijoms reikalingos publikacijos, šiaip patrauklūs, sensacingi pranešimai.

Skaitybai trukdančios priežastys

Kliūtis, trukdančias daugiau dėmesio skirti skaitybai, aiškinomės naudodamiesi ankefoje pateiktu faktorių bloku. Moksleiviai turėjo nurodyti kiekvieno iš dešimties faktorių vertinimą, atitinkantį jų nuomonę pagal keturių balų skalę. Analizei atrinkome pritarimą rodančius vertinimus, išreikštus teigiamais „būtent tai“ (A) ir „greičiau tai, ne ne“ (B). Atsakymų rangavimas parodė, jog į pirmą vietą abiejų grupių (dažnai ir retai skaitančiųjų) jaunuoliai iškėlė laiko stoką, į antrą — sunkumus gauti knygų, į trečią — knygų moksleiviams aktualia tematika ir informacijos apie knygas trūkumą (6 lentelė).

Svarbiausia kliūtis, t. y. laiko stoka, gali būti aiškinama dvejopai. Kadangi moksleivių mokymosi programa plati, nėra kada skaityti knygų. Kita vertus, neretai laisvalaikis mažai organizuojamas, reguliuojamas, todėl leidžiamas gana pasyviai, retokai užsiimama intelektualine veikla, technine kūryba, taip pat ir skaitymu. Daugiau laiko PTM moksleiviai žiūri kino filmus, klauso muzikos įrašų, sportuoja.

Sunkumai gauti knygų kyla ne tik dėl to, jog egzistuoja jų deficitas, bet ir dėl to, jog nežinoma, kur tas knygas galima gauti. Per mažai moksleiviai išmano apie bibliotekų galimybes, bibliografijos priemonių teikiamą informaciją. Pusė apklaustųjų moksleivių išreiškė negatyvų požiūrį į mokyklos biblioteką. Šie duomenys rodo ir nepakankamą mokyklos bibliotekos prestižą.

Analizavome asmenines, su skaityba susijusias moksleivių problemas. Skaitymui, kaip sensoriniam įgūdžiui, svarbios regėjimo savybės. Kai kurie tiriamieji skundėsi prasta rega (13,0% nuolat, 11,6% retai skaitančiųjų — žr. 7 lentelę).

Be to, moksleiviams iškyla problemų, susijusių su svarbiais pažintinės veiklos komponentais: nervų sistemos mechanizmu — dėmesiu ir mnemine veikla, tai yra atmintimi, įsiminimu. Tarp retai skaitančiųjų buvo daugiau moksleivių, kuriems iškyla minėtų sunkumų. Dauguma dažnai skaitančiųjų pasisakė neturį skaitymo problemų.

Psichologai nurodo, kad pažintinę veiklą organizuojantis pradas dėmesys kartu yra konkrečių psichinių reiškinų sąveikos (motyvų sistemos, emocijų, kalbos, mąstymo, valios) pasekmė¹³.

¹³ Bendroji psichologija. — V., 1986. — P. 119—120.

Moksleivių nuomonė apie skaitymo kliūtis

Faktorai	Vertinimas	Dažnai skaitantieji	Retai skaitantieji
1. Trūksta laiko	A	38,4	40,6
	B	22,6	28,0
2. Trūksta pinigų	A	2,3	3,9
	B	10,7	7,7
3. Trūksta informacijos apie knygas	A	6,8	7,2
	B	24,3	15,5
4. Sunku gauti knygų	A	35,0	25,6
	B	23,2	24,2
5. Prasta sveikata	A	5,1	3,9
	B	6,8	6,3
6. Nuomonė, kad skaitymas — laiko gaišimas	A	1,1	1,9
	B	5,1	10,1
7. Aplinkinių nuomonė, kad skaitymas nenaudinga veikla	A	5,1	1,9
	B	6,2	9,2
8. Knygas skaityti sunku	A	3,4	2,9
	B	2,8	8,2
9. Knygos nuobodžios	A	2,8	4,3
	B	6,2	13,5
10. Stinga kūrinų moksleiviams aktualia tematika	A	5,6	9,2
	B	21,5	23,2

Skaitymas — sudėtinga veikla, kuriai reikia maksimalaus dėmesio. Psichologai teigia, kad skaitymo metu būtina susikaupti ir nesiblaškyti, „skirti šimtą procentų viso laiko“¹⁴. Taigi tiems moksleiviams, kurie nurodė minėtą kliūtį (ir daugeliui nepripažinusių ar deramai neįvertinusių šios problemos), svarbu ugdyti valią, lavinti dėmesį. Valingo dėmesio pastangas užfiksavome tyrimo metu. Pastebėjome, jog kai kurie moksleiviai, atlikdami testą skaitymo greičiui ir efektyvumui nustatyti (šie duomenys bus apibendrinti vėliau), judino galvą eilučių kryptimi, krutino lūpas tyliai skaitydami. Šie veiksmai padeda sukaupti vidinį dėmesį, tačiau esama nuomonių, kad jie yra nepakankamų skaitymo įgūdžių išraiška.

Pažymėtina, kad moksleiviai, nepatiriantys jokių sunkumų, išreiškė susižavėjimą galimybe skaityti — „tai nuostabu“, „tai malonumas“ Pats veiksmo ar daikto vaizdinys sukelia teigiamas emocijas, palankią reakciją, kuri rodo žmogaus pasirengimą veiklai¹⁵. Tiems jaunuoliams, kurie

¹⁴ Ten pat. — P. 133.

¹⁵ Манукян С. П. Потребности личности и их место в педагогической концепции мотивов учения // Вопр. психологии. — 1984. — № 4. — С. 130—133; Радзиховский А. Теория деятельности и системный подход в психологии // Систем. исследования. 1984. — М., 1984. — С. 294—305.

Asmeninės mokslievių skaitymo problemos

Problemos	Nuolat skaitantieji	Retai skaitantieji
1. Prastas regėjimas	13,0	11,6
2. Blogai įsimena perskaitytą tekstą	10,7	20,3
3. Skaitydami nesugeba sukaupti dėmesį	6,2	15,5
4. Kitos problemos (tarp jų — sunkumai gauti knygų, laiko stoka)	4,5	15,5
5. Problemų nėra	58,8	39,1
6. Neatsakė	6,8	4,3

laiko skaitymo procesą savotišku malonumu, nesunku patirti emocinį išgyvenimą skaitant, prikelti emocinę atmintį, jaudintis kartu su herojais. Taip turtėja moksleivio dvasinis pasaulis.

Anksčiau minėti pažintinės veiklos sunkumai daro įtaką skaitymo motyvacijai ir apsisprendimui imtis šios veiklos. Pavyzdžiui, negatyvią poziciją išreiškęs vaikinys paaiškino: „Man skauda akis, blogai matau. Kai pradėdu skaityti, tuoj skauda galvą. Ir iš viso man nereikia nei knygų, nei laikraščių. Apsicinu be jų“ Nors tokių moksleivių mažuma, tačiau, norint jiems padėti, reikia ne tik sudaryti sąlygas, kantriai laukti pokyčių, bet ir skatinti patį moksleivį keisti požiūrį į skaitymą.

Apklausus PTM pedagogus, paaiškėjo, jog kyla daug darbo su nepritaikytais vadovėliais problemų. Moksleiviai susiduria su medžiagos atrankos ir suvokimo sunkumais. Šie sunkumai trukdo produktyviai, savarankiškai dirbti su knyga, nes gaištamas laikas informacijos paieškai. Kita vertus, neturint tokio darbo (ypač su nepritaikyta literatūra) įgūdžių, įsimenama nereikšminga medžiaga, atmintis apkraunama antraeiliais faktais, šalutine informacija. Dėl to blogai sisteminamos žinios, sunkiai suvokiama mokymosi programa, nelengva pasiekti gerų mokymosi rezultatų.

Išvados

Ištyrus PTM moksleivių skaitybos motyvaciją, galima susidaryti apytikrą vaizdą apie šių jaunuolių skaitymo priežastis, jų, kaip skaitytojų, savimonę. Buvo aptartos moksleivių nuomonės apie skaitymą, jo reikšmingumą jaunuolių gyvenime, skaitymo dažnumo vertinimai, skaitymo kliūtys.

PTM moksleiviai — nehomogeniška skaitytojų grupė. Pastebėta dažnai ir retai skaitančiųjų, vaikinių ir merginų skaitymo motyvacijos skirtumų.

Moksleiviai skaitymą laiko reikšminga veikla. Svarbiausi akstinai

skaityti — noras pažinti pasaulį ir save, patirti malonumą, rasti pokalbio su aplinkiniais temų.

Mažiau nei pusė PTM moksleivių skirtini aktyviems, turintiems tvirtą, pozityvią ir veiksmingą motyvaciją skaitytojams. Taigi tiems, kurie visus PTM moksleivius skeptiškai vertina kaip skaitytojus, patartina nekliauti blogo skaitytojo etiketės.

Daugumos apklaustųjų skaitymo motyvacija nestabili, tačiau pozityvi. Tai potencialūs skaitytojai, kurių skaitymo problemas turi aiškinti pedagogai, bibliotekų darbuotojai, tėvai. Siems moksleiviams ugdytini tokie skaitytojo savimonės bruožai, kaip didesnės pažintinės veiklos aspiracijos, savo asmenybės savybių geresnis pažinimas ir problemų, susijusių su skaityba ir priklausančių nuo asmenybės savybių, įveikimas. Šie moksleiviai turi ugdyti valią, turtinti emocinius išgyvenimus, lavinti atmintį ir dėmesį. Ugdytini ir moksleivių įgūdžiai, įpročiai: būtina sudaryti sąlygas savarankiškai lavintis pasitelkiant knygas ir periodiką. Esama bendrų PTM moksleivių protinio darbo organizavimo problemų, kurias reikėtų nuodugniau iširti. Ypač svarbu įtvirtinti skaitytojo prestižą PTM kolektyvuose.

Tyrimo duomenys parodė, kad moksleivių nuomonė apie skaitymą, kaip reikšmingą veiklą, nėra tvirta. Tarpiniai verti imai (atsakymų blokų skalėse) rodo abejones, svyravimus. Vadinasi, skaitymas dar nėra tapęs svarbiausia moksleivių savišvietos ir saviuoklos priemone ir šaltiniu. Kai nėra tvirtos įsitikinimo dėl veiklos prasmės, neplanuojama ir šios veiklos tobulinti. Kadangi nėra veiklos savireguliacijos, tai nėra ir pagrindo formuoti įsisaugantiems motyvams, kelti skaitymo veiklos tikslų numatant jos rezultatus.

Atminties, dėmesio, regos sutrikimai nepalankiai veikia jaunuolių skaitybą, jos motyvaciją.

Natūralu, kad ankstyvosios jaunystės laikotarpiu, kai ypač aktyviai formuojasi įstikrinimai, kiekvieno moksleivio veiklos motyvų struktūra nestabili. Mūsų manymu, siekiant teigiamų šio formavimosi proceso poslinkių, reikia, kad pedagogai kryptingai vadovautų moksleivių skaitybai realiose mokymo proceso situacijose. Todėl svarbu kruopščiai iširti PTM susiklosčiusius skaitytojų santykius. Būtina mokyklose fiksuoti aktualias moksleivių būsenas, kad akstinai skaityti įgytų savotiško „įstatymo“ vertę. Taip pat svarbu atskleisti palankios skaitymo motyvacijos ugdymo stabdžius. Tokios krypties tyrimai padėtų išsiaiškinti skaitytojo ugdymo proceso prieštaravimus, jų priežastis, nurodyti racialesnius skaitytojų bendravimo būdus ir kitus svarbius būsimųjų darbi inų ugdymo kelius.

Vilniaus universiteto Zinybinė informacijos problemų
mokslinio tyrimo laboratorija

[teikta 1987 m. balandžio mėn.

МОТИВАЦИЯ ЧТЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ УЧИЛИЩ

БИРУТЕ МОЦКЕНЕ

Резюме

Исследования мотивации чтения играют регуляционную и прогностическую роль в познании личности и в процессе ее формирования.

Исследованием было охвачено 1000 учащихся, 300 преподавателей средних ПТУ. Методами анкетирования, устного опроса, тестирования и наблюдения были собраны данные о значимости читательской деятельности, частоте чтения книг, периодики, проблемах, связанных с чтением. Обработка данных проводилась в Вычислительном центре ВУ.

Выявлены различия мотивации среди регулярно и редко читающих, а также среди девушек и юношей. Мотивация чтения учащихся ПТУ является сложным, нестабильным свойством, отражающим особенности социального и психического развития будущих молодых рабочих.

По мнению третьей доли опрошенных, чтение является важным занятием для учащихся. Остальные респонденты высказали положительное, но довольно пассивное, нетвёрдое отношение к чтению.

Значительными препятствиями в читательской деятельности учащихся ПТУ являются: нехватка времени, трудности, связанные с поиском интересующей литературы, проблемы зрения, мнемических особенностей, внимания.

Представляется важным дальнейшее исследование ситуативной мотивации в реальных условиях училищ и библиотек с направленностью на улучшение отношений, связанных с читательской деятельностью. В первую очередь необходимо поднять престиж чтения среди учащихся и преподавателей средних ПТУ.

THE MOTIVATION OF READING OF VOCATIONAL-TECHNICAL (VT) SCHOOLCHILDREN

BIRUTE MOCKIENE

S u m m a r y

The investigations of reading motivation are an important factor in studying, regulating and prognosing the personalities building up.

The article deals with investigation of thousand vocational-technical schoolchildren and 300 teachers and tutors of seven schools. The data was collected with the questionnaires, interview, observation. The computer of Vilnius university was used to amend the collected material.

The reading motivation of regular and unregular readers was different. Some differences of girls and boys motivation were found.

The reading motivation of VT schoolchildren is complicated, unstable, unstrong construct, reflecting the main socio-psychological features of VT schoolchildrens socialization period.

The third part of tested young people indicated that reading is a matter of great importance. Another part of schoolchildren expressed their positive but passive standpoint.

The main obstacles in reading activity are: the time deficit, difficulties in finding interesting literature to read, in buying books, problems related to weak sight, memory, attention.

It is important to investigate the situational motivation of reading of VT schoolchildren in their school library. The main tasks of educators and librarians are to evaluate schoolchildren reading practices, to hold up the reading prestige in VT schools.